

De verkiezing van Adriaan Janszoon van Veen tot abt van Berne in 1585

Om door een enkel feit te illustreren in welke historische context de keuze van Adriaan van Veen¹⁾ tot abt van Berne moet worden geplaatst, hoeft slechts gewezen te worden op het volgende. Op 21 juni van het jaar 1584 was abt Dirk Spierinck van Well te Culemborg ten huize van Jan van Kuik, de vader van de tweede bisschop van Roermond, overleden²⁾. Op 10 juli van datzelfde jaar werd Willem van Oranje te Delft dodelijk getroffen door de op hem gerichte kogel uit het pistool van Balthazar Gerards.

In de tweede helft van de zestiende eeuw ligt een breuklijn in de geschiedenis van de Abdij van Berne. In 1572 hebben de Geuzen, na de inname van Den Briel, de Abdij van Berne geplunderd en de religieuzen verjaagd. En tot overmaat van ramp zijn door geestverwanten in 1579 de abdijgebouwen grotendeels onherstelbaar door brand verwoest. Dirk Spierinck van Well, die vanaf 1552 abt was, werd daardoor de laatste prelaat, die in Berne heeft geresideerd³⁾.

Zijn dood bracht de her en der verspreid wonende leden van de abdij in een moeilijke situatie. Om de eenheid te bewaren en de goederen voor de kloostergemeenschap te behouden, moest er snel een nieuwe overste worden gekozen.

De verkiezing van een abt was geen eenvoudige zaak. Want de benoeming van zo'n dignitaris viel onder de macht van de koning van Spanje. Evenals zijn vader, Karel V, had Philips II van de paus het indult gekregen, om o.a. uit te maken, wie als abt moest worden gekozen. De te volgen procedure is bekend. Hugo Heijman heeft dat indertijd met betrekking tot de verkiezing van Dirk Spierinck van Well op voortreffelijke wijze uiteengezet⁴⁾.

¹⁾ Adrianus Johannis van Veen werd naar zijn geboorteplaats Vlijmen ook Vlymius genoemd.

²⁾ G. van der Velden, *Het Necrologium Bernense van Arnold van Vessem uit 1574*, Heeswijk 1986, blz. 53.

H.Th. Heijman, *Prelaat Spierinck van Well en Franciscus Sonnius, eerste bisschop van 's-Hertogenbosch*, in *Bossche Bijdragen*, deel XXV (1960-1961), blz. 109.

³⁾ W.J.C.C. van den Hurk, *Het verborgen leven van de Abdij van Berne in haar parochies 1797-1857*, Tilburg 1977, blz. 36.

De koning van Spanje liet de uitvoering van het indult voor de Nederlanden over aan zijn landvoogd voor dat gebied, in dit geval aan Alexander Farnese, hertog van Parma. Voorafgaand aan de keuze werden commissarissen naar de betreffende abdij gestuurd, om aan de kloosterlingen de gelegenheid te geven te vertellen wie en waarom zij die bepaalde persoon uit hun midden als overste prefereerden. Omdat de abdij te Berne in puin lag, geschiedde dit in het refugiehuis van de abdij te 's-Hertogenbosch. Het convent bestond toen uit ongeveer twintig stemgerechtigde leden. Het juiste aantal is moeilijk te achterhalen, omdat het jaar van intrede in veel gevallen niet bekend is⁴⁾).

Voor het Bernese geval waren slechts twee commissarissen door de landvoogd aangewezen, namelijk de abt van Heylissem, Balthazar Loovers, en de heer Willem van de Criep. In een schrijven van 4 december 1584⁶⁾ lieten zij aan de hertog van Parma weten, dat zij, na de religieuzen één voor één te hebben ondervraagd, waarbij zij drie personen mochten aanwijzen in de volgorde van hun voorkeur, tot de slotconclusie waren gekomen, dat de pastoor van Vlijmen (Adriaan Janszoon van Veen) de meest geschikte kandidaat was, om tot abt van Berne te worden aangewezen. Zij baseerden hun oordeel op wat zij over hem hadden vernomen en op wat ze zelf hadden kunnen vaststellen. Als tweede werd door hen Arnold van Vessem als het meest capabel geacht, en als derde, de pastoor van Bokhoven, Cornelius Nuelen.

Nu blijkt uit dit schrijven aan de hertog van Parma, dat ze vooral de mening van buitenstaanders zeer sterk hadden laten meetellen in hun slotconclusie. Want in de brief van 21 december 1584⁷⁾ van Willem van Pamele aan «Monsieur Richardot, chevalier, seigneur de Barly, président d'Arthois, conseiller des consaulx d'estat et privé de Sa Majesté», waarin hij eveneens zijn voorkeur uitspreekt voor de kandidatuur van Adriaan van Veen, staat te lezen, dat hij evenwel had vernomen, dat de meeste kloosterlingen van Berne zich hadden uitgesproken voor de pastoor van Bokhoven als eerste van de drie, die ze mochten kiezen. Na hem ging hun voorkeur uit naar Arnold van Vessem, terwijl de pastoor

⁴⁾ a.w. onder noot 2.

⁵⁾ Hans Klein en Wim Smits, *De norbertijnen van Berne c. 1432-c. 1800, hun geografische afkomst, studie en functies*, werkstuk 1981.

⁶⁾ C.B. De Ridder, *Les élections abbatiales dans les Pays-Bas avant le dix-neuvième siècle*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de La Belgique*, tome V, 1868, blz. 342.

⁷⁾ *Idem*, blz. 341.

van Vlijmen door slechts drie kloosterlingen als nummer één was gekozen. Dat deze laatste in de eigen kring van de abdijleden zo weinig voorkeurstemmen had gekregen, zou volgens hem het gevolg zijn van de omstandigheid, dat hij reeds geruime tijd pastoor was en daarom weinig contact had gehad met zijn medebroeders, zodat ze zijn kwaliteiten minder goed kenden. Willem van Pamele heeft, evenals de beide commissarissen, meer waarde gehecht aan het oordeel van buitenstaanders, dan aan dat van de kloosterlingen zelf.

Die buitenstaanders waren vooreerst Herman van Lochem, «ministre provincial des Récollets» (van de orde van de franciscanen), en Petrus van Lierop, prior van de dominicanen in 's-Hertogenbosch. Deze laatste merkt in zijn schrijven op, dat Adriaan van Veen in de dagen, toen hij nog in Den Bosch woonde, met de andere burgers de wacht heeft gehouden op de barricaden, telkens als de stad door vijanden van de koning van Spanje werd omsingeld en aldus had getoond een toegewijde dienaar van de koning te zijn. Vervolgens hebben de deken van Den Bosch Lucas Dielen, de aartsdiaken Gijsbertus Coeverinx en de zegelbewaarder Petrus Geffen in een gezamenlijk schrijven de pastoor van Vlijmen naar voren geschoven, omdat ze geen betere kandidaat voor het abbatiaat van Berne kenden. Ten slotte hebben ook de schepenen van 's-Hertogenbosch zich gunstig uitgelaten over de kandidatuur van Adriaan van Veen⁸⁾.

Op grond van al deze informatie nam koning Philips II de beslissing, dat de pastoor van Vlijmen door de kloosterlingen van Berne moest worden gekozen. Deze oorkonde is van 26 januari 1585⁹⁾.

Kort na 26 januari 1585 heeft de definitieve keuze plaats gehad. De gekozene heeft zich toen onmiddellijk met de abt-generaal van de premonstratenzer orde, Joannes de Pruetis, abt van de abdij van Prémontré in het toenmalige bisdom Laon, schriftelijk in verbinding gesteld. Daarin schreef hij, dat hij met algemene stemmen tot abt van Berne was gekozen. Dit blijkt uit de antwoordbrief van de abt-generaal, die gedateerd is op 29 september 1585¹⁰⁾, waarin hij de keuze goedkeurt en bevestigt. Hij geeft aan de nieuwe abt verlof, de abtswijding te ontvangen uit handen van een bisschop naar zijn keuze. Ook moet hij door een naburige abt van de orde of een prior claustralis of een

⁸⁾ *Idem*, blz. 336-341.

⁹⁾ *Bijlage I*.

¹⁰⁾ *Bijlage II*.

pastoor met een notaris in het bezit worden gesteld van het abbatiaat, waarbij hij hem en aan het generaal-kapittel gehoorzaamheid moet beloven.

De abtswijding is daarna geschied in de abdijkerk van Tongerlo door de derde bisschop van 's-Hertogenbosch, Clemens Crabeels, die kort te voren op 6 januari 1585 te Doornik de bisschopswijding had ontvangen¹¹).

Zijlstraat 1

G.M. VAN DER VELDEN, O. Praem.

NL-5473 CJ Heeswijk-Dinther

BIJLAGE I

1585 januari 26

Philips II, koning van Spanje, benoemt Adrianus Johannis van Vlijmen tot abt van Berne.

Copie

Arch. Abdij Berne, Afd. I, V A, map Varia III.

Philippes, bij der gratiën Gods coninck van Castilliën (etc.), onsen lieven beminden die prior, religieusen ende convent van der abdie van Berne buyten Housden in Hollant salut ende dilectie.

Alsoo bij indult, ons verleent bij onsen Heylighen Vader den Paus, nyemant versien en mach wordden van eenighe prelaturen oft geestelijcke digniteyten, vallende de vacatiën vanden in onsen Landen van Herwaertsovere, dan tot onser nominatie ende van persoonen nut, bequaem ende ons aengenaem sijnde, ende dat als nu bij overlijden wilen brueder Dierick Spierinck, in zijnen leven abt ende overste derzelver abdije, dezelve digniteyt vacerende is, waeromme van noode zij aldaer te versien van eenen nieuwen ende toecoemenden abt ende prelaet, doen te weetene, dat wij volgende denzelven indult ende willende gebruycken van den effect vanden, te vollen geïnformeert zijnde van de nutheyt, bequaemheyt, religieulx leven ende eerlijcke conversatie van brueder Adriaen Johannis van Vlijmen, pastoor aldaer, religieulx profes in denselven convente, hebben u denselven brueder Adriaen Johannis genomineert ende nomineren bij desen totten voerschreven abdije van Berne als persoon daertoe bequaem ende ons aengenaem sijnde om deselve abdije ende convent van nu voortaan te houden ende regieren, u lieden ordonnerende, dat procederende tot electie van nieuwen ende uwen toecoemenden abt ghij noempt ende kiest den

¹¹) L.H.Chr. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, deel I, blz. 292 en deel II, blz. 112.

voirn. broeder Adriaen Johannis, denwelcken wij mede consenteren bij desen hierop te moghen verwerven van onsen voirscreven Heylighen Vader den paus oft van den bishop diocesaen ordinaris brieven van confirmatiën oft andere provisie daertoe dienende, ende voirts nemen ende aenveerden die possessie reële ende actuële van den voerscr. abdije metten vruchten, renten ende andere rechten daertoe staende ende behoiende. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen lieven, getrouwen de president ende luyden van onsen Secreeten ende Grooten Rade ende Reeckeninghen in Hollant ende allen anderen onsen rechteren, justiciëren ende officieren, dat zij den voergen. broeder Adriaen Johannis doen, laeten ende gedooghen van dese onse tegenwoirdighe nominatie ende van allen den inhouden van desen rustelijck, vredelijck ende volcomelijck genyeten ende gebruycken, cesserende allen beletten ende wederseggen ter contrariën. Want ons alsoe gelieft.

Gegeven te Bevere in Vlaenderen den 26-en january int jaer onss Heeren duysent vijffhondert vijff en tachtentich, van onsen Rijcken, te weeten van Spaengnen, Siciliën etc., den 30-en ende van Napels den 32-en. Pamele V^l.

Onder stont geschreven: Bij den coninck. Ende onderteeckent: Garnier.

Gecollationneert tegens zijne originale bezegelde brieven van nominatie, ende daermede dese tegenwoirdighe copie bevonden accorderende, bij mij Jan Hogaerts Kelders, openbaer notaris, bij den Raede van Brabant geadmitteert, d'welck ick attestere onder mijne gewoenlijcke signature hieronder gestelt.

J. Hog. Kelders.

BIJLAGE II

1585 september 29

Joannes de Pruetis, abt-generaal van de premonstratenzer orde, bevestigt de keuze van Adrianus Vlimius tot abt van Berne.

Copie

Arch. Abdij Berne, Afd. I, V A.

Joannes de Pruetis, sacrae theologiae professor, Christianissimi Francorum Regis consiliarius et eleemosinarius, Dei et Sancte Sedis Apostolice gratia incliti monasterii Sancti Johannis Baptiste Premonstratensis, Laudunensis diocesis, humilis abbas, eiusdem ordinis caput ac reformator generalis, dilecto nobis in Christo filio, ffratri Adriano Johannis Vlimio, religioso expresse professo, presbytero et canonico monasterii Bernensis nostri ordinis, Buscoducensis diocesis, salutem et perennitatis affectum.

Exposuisti nobis per literas, monasterium tuum, per obitum reverendi Theodori Spierinc, eiusdem monasterii ultimi abbatis, pastore orbatum, fratresque et canonicos dicti monasterii ob hostes fidei a monasterio proprio abiectos et Buscodii coadunatos, Regie Catholice Majestatis consilio annuente et consentiente, te unanimi consensu in abbatem suum eligisse, rogantes nos, ut electionem de tua persona gratam et acceptam haberemus.

Nos itaque tuis precibus et religiosorum votis annuentes, te in abbatem dicti

monasterii Bernensis electum confirmamus et approbamus cum potestate suscipiendi munus benedictionis a quocumque malueris antistite Sancte Romane Ecclesie communionem tenente, mandantes omnibus religiosi dicti monasterii, tam pastoribus quam claustralibus quocumque nomine vocentur, ut tibi abbati obedientiam prestent et honorem exhibiant, et subditis, ut tibi abbati jura debita solvant. Alienata recuperes et revindices et conservata conserves. Rursum mandantes proximiori abbati ordinis aut priori claustrali vel pastori cum notario apostolico aut episcopali, ut te in possessionem inducant et immittant obedientiam nobis et Capitulo Generali prestiturus ubi primum occasio sese offeret.

Datum Premonstrati penultima Septembris sub sigillo et syngrapha nostra et nostri secretarii anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo quinto.

Subsignatum et scriptum est: f. Johannes de Pruetis abbas Premonstratensis.

Adhuc inferius scriptum erat: De mandato reverendissimi domini, domini mei Premonstratensis. Bauwetter. Cum extenso sigillo.

Concordat presens copia cum suo originali, teste signo

J. Heylbrouck not.